

TEMIDA
2018, vol. 21, br. 2, str. 269-291
ISSN: 1450-6637
DOI: <https://doi.org/10.2298/TEM1802269M>
Originalni naučni rad
Priljeno: 12.4.2018.
Odobreno za štampu: 10.7.2018.

Prediktori korišćenja telesnog kažnjavanja u vaspitanju sopstvene dece predškolskog uzrasta¹

MAŠA MARISAVLJEVIĆ*
JELENA SRNA
LAZAR TENJOVIĆ

Predmet ovog rada je produblivanje razumevanja pojave telesnog kažnjavanja sopstvene dece predškolskog uzrasta u Srbiji. Cilj istraživanja je ispitivanje uverenja roditelja o telesnom kažnjavanju, zastupljenosti telesne kazne, te u kojoj meri se na osnovu sociodemografskih i individualno psiholoških obeležja roditelja, kao i kvaliteta koroditeljstva, može predvideti primena telesnog kažnjavanja u vaspitavanju sopstvene dece predškolskog uzrasta. U istraživanju su učestvovala 293 roditelja oba pola čija su deca pohađala predškolske ustanove. Premda 78% roditelja smatra da telesna kazna nije dobar metod disciplinovanja, ovu kaznu je 59% roditelja ipak ponekad primenilo. Verovatnoća korišćenja telesne kazne veća je kod roditelja sa troje i više dece, onih koji su iskusili telesno kažnjavanje tokom sopstvenog detinjstva, kao i kod onih koji imaju pozitivniji stav prema telesnom kažnjavanju. Izgledi za primenu telesne kazne veći su kod mlađih no kod starijih roditelja, ali samo ukoliko su jednaki po ostalim sociodemografskim karakteristikama.

Ključne reči: stav prema telesnom kažnjavanju, korišćenje telesnog kažnjavanja, prediktori telesnog kažnjavanja, predškolska deca, Srbija.

¹ Rad predstavlja prerađen deo master rada *Prediktori korišćenja fizičkog kažnjavanja u vaspitanju sopstvene dece predškolskog uzrasta*, autorke Maše Marisavljević, odbranjenog 23.2.2017. godine na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu

* Maša Marisavljević je master psihološkinja, zaposlena na Institutu za eksperimentalnu fonetiku i patologiju govora. E-mail: masa.marisavljevic@gmail.com.
Dr Jelena Srna je redovna profesorka Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu u penziji. E-mail: jsrna@eunet.rs.
Dr Lazar Tenjović je docent na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu. E-mail: Itenjovi@f.bg.ac.rs.

Uvod

Telesno kažnjavanje je jedna od mera koju roditelji preduzimaju u disciplinovanju sopstvene dece. Ova mera podrazumeva roditeljske postupke koji se sprovode radi ispravke ili kontrole detetovog ponašanja putem nanošenja bola, ali ne i povređivanja deteta (Straus, Paschall, 2009). Telesno kažnjavanje se od drugih oblika kažnjavanja razlikuje upravo po tome što se odnosi na udaranje detetovog tela, najčešće zadnjice ili obraza (Gershoff, 2002). Kada se pravi distinkcija između telesnog kažnjavanja i zlostavljanja, u obzir se uzimaju pomenuta namera roditelja (da li se telesno kažnjavanje sprovodi radi disciplinovanja deteta ili bez ikakvog razloga) (Coleman, Dodge, Campbell, 2010), intenzitet i učestalost primene telesne kazne (Akmatov, 2011), kao i to da li su se javile povrede usled upotrebe sile, budući da zlostavljanje iza sebe neretko ostavlja fizičke tragove (Sesar, 2009). Međutim, i pored teorijskih smernica, objektivnu granicu između ova dva pojma praktično je veoma teško odrediti.

Roditelji koji primenjuju telesno kažnjavanje ovu metodu vide kao svoje pravo i dobar način disciplinovanja (Karaj, 2009), a često kao argument za primenu izdvajaju njegovu brzu delotvornost (Gershoff, 2002). Telesna kazna često predstavlja i normativ unutar socijalne grupe (Taylor, Hamvas, 2011), o čemu svedoče uverenja da je to način osnaživanja dece, „pripreme za život“, kao i da će na taj način „postati bolji ljudi“ (Karaj, 2009), i obrnuto „ko se hvali, taj se kviri“ (Srna, Stevanović, 2010). Sa druge strane, većina studija koja je istraživala ovu temu često upozorava na negativne posledice korišćenja telesne kazne. Nalazi istraživanja konzistentno upućuju na to da telesno kažnjavanje dece vodi kasnijim eksternalizujućim (na primer, agresivnim oblicima ponašanja) (Gómez-Ortiz, Romera, Ortega-Ruiz, 2015) i internalizujućim poremećajima (na primer, osećanjima tuge i straha) (Gershoff i dr., 2010), a takođe može nepovoljno da utiče i na kasnije školsko postignuće, stvaranje partnerskih odnosa i tako dalje (Nuzhat i dr., 2012; McLeod, Fergusson, Horwood, 2014).

Kada treba eksplicitno da govore o ovoj temi, čak 93% roditelja u Srbiji izjavljuje kako smatra da telesno kažnjavanje nije neophodno primenjivati u disciplinovanju dece, dok 43% dece izveštava da je tokom života doživelo bar neki oblik telesnog kažnjavanja (Republički zavod za statistiku, UNICEF, 2014). Sa druge strane, kada su upitani o korišćenju ove metode disciplinovanja, 55% roditelja daje podatak da je nekada primenilo telesnu kaznu (UNICEF, 2010). Stiče se utisak da se eksplicitni stavovi roditelja ne podudaraju sa njihovim

ponašanjem, što predstavlja paradoks koji zbunjuje istraživače, daje kontradiktorne rezultate istraživanja, i svakako zahteva dublju analizu i eksploraciju, kako bismo razjasnili šta doprinosi ovakvom raskoraku.

Kada je reč o činiocima koji utiču na primenu telesnog kažnjavanja, istraživanja u svetu i na našem području ukazuju na to da telesnu kaznu više koriste majke (Sanapo, Nakamura, 2011; Kim i dr., 2014), samohrani roditelji (Mahoney i dr., 2000), mlađi roditelji (Woodward, Fergusson, 2002; Kimura, Yamazaki, 2015), manje obrazovani roditelji (Gracia, Herrero, 2008; Runyan i dr., 2010; UNICEF, 2010), roditelji lošijeg materijalnog statusa (UNICEF, 2010; Taylor, Hamvas, 2011), religiozniji roditelji (Xu, Tung, Dunaway, 2000; Grogan-Kaylor, Otis, 2007; Cox, 2013; Taylor i dr., 2013), roditelji lošijeg mentalnog zdravlja, sa višim nivoima ljutnje i stresa (Ateah, Durrant, 2005; Roetzel, 2008; Davis i dr., 2011; Lee i dr., 2011; Khoury-Kassabri, Attar-Schwartz, Zur, 2014; Kim i dr., 2014; Kimura, Yamazaki, 2015), kao i oni koji imaju veći broj dece (Xu, Tung, Dunaway, 2000). Roditelji koji izražavaju pozitivan stav prema telesnom kažnjavanju (Taylor i dr., 2011; Chavis i dr., 2013; Rajter, 2013; Holden i dr., 2014), kao i oni koji su i sami iskusili primenu ove metode tokom sopstvenog detinjstva (Smojver-Ažić, Jakovčić, 2006; Roetzel, 2008; Cox, 2013), takođe su skloniji da koriste telesnu kaznu prilikom odgajanja svoje dece.

Kada je reč o deci, pod većim rizikom su dečaci nego devojčice (Lee i dr., 2011; Sanapo, Nakamura, 2011; Khoury-Kassabri, Attar-Schwartz, Zur, 2014), kao i deca uzrasta do šest godina (Straus, Paschall, 2009; Kimura, Yamazaki, 2015), te je od posebne važnosti ispitati primenu telesnog kažnjavanja upravo na ovom uzrastu. Takođe, u šestoj godini deteta porodica se priprema za uvođenje deteta u školski sistem, što iz ugla systemske porodične terapije predstavlja tranzitornu tačku u životu porodice, odnosno, prelazak porodice iz jedne faze životnog ciklusa u drugu, što može biti indikator povišenog stresa kod svih članova porodice (Milojković, Srna, Mićović, 1997; McGoldrick, Carter, 1999).

Međusobni odnos roditelja je takođe značajan faktor koji može da utiče na porodičnu klimu, a samim tim i na korišćenje telesnog kažnjavanja. Naime, deljena aktivnost i postupci koje dve osobe sprovode u odgajanju deteta predstavljaju ono što se u literaturi naziva koroditeljstvo (Talbot, McHale, prema Burney, 2007), a kada su u partnerskom odnosu prisutni neslaganje i disfunkcionalnost, tada postoji veća mogućnost za primenu telesne kazne (Woodward, Fergusson, 2002; Burney, 2007; Khoury-Kassabri, Attar-Schwartz, Zur, 2014).

Ratifikovanjem Konvencije UN o pravima deteta Srbija je preuzela obavezu da zabrani korišćenje telesne kazne u kućnim uslovima,² što govori u prilog tome da nam slede zakonske i organizacione promene, a problem telesnog kažnjavanja još uvek nije dovoljno ispitan u našoj zemlji. Dosadašnja istraživanja daju kontradiktorne rezultate, a nijedno nije bilo dovoljno obuhvatno da bi omogućilo sagledavanje ovog problema sa više različitih aspekata. Stoga su u ovom radu prikazani rezultati istraživanja sprovedenog radi utvrđivanja zastupljenosti primene telesne kazne i otkrivanja obeležja koja mogu biti relevantna za predviđanje korišćenja telesnog kažnjavanja u vaspitanju sopstvene dece predškolskog uzrasta, i to kroz primenu ekosistemskog pristupa sagledavanju problema, koji pored individualnih podrazumeva i porodične i društvene aspekte (Majkić, 2011). Sagledavanje problema na ovaj način moglo bi da doprinese formiranju celovitije slike o korišćenju telesnog kažnjavanja dece u našoj zemlji, a rezultati ovog istraživanja mogu biti višestruko značajni. Sa naučne tačke gledišta, ono može da doprinese boljem razumevanju važnosti pojedinih činilaca od uticaja za primenu telesne kazne. Nadalje, dobijeni rezultati bi koristili stručnjacima, koji bi razvijali odgovarajuće edukativne i preventivne programe, kao i drugim organizacijama koje bi sprovodile različite kampanje, posebno usmerene na najrizičnije kategorije. Kroz delovanje stručnjaka i organizacija, roditelji bi bili informisaniji, bila bi im podignuta svest o problematici, što bi dalje uticalo na menjanje stavova i ponašanja. Deca bi manje trpela telesno kažnjavanje, a celokupno društvo, kako lokalno, tako i globalno, bi postalo bolje i sigurnije mesto za porodični život i razvoj dece.

Ciljevi istraživanja

Cilj ovog istraživanja bio je da se ispita kakva uverenja imaju roditelji dece predškolskog uzrasta u vezi sa telesnim kažnjavanjem dece, kolika je zastupljenost telesnog kažnjavanja u vaspitanju dece predškolskog uzrasta, kao i u kojoj meri na osnovu sociodemografskih obeležja (pol roditelja, pol deteta, uzrast roditelja, materijalno stanje, nivo obrazovanja, broj dece u domaćin-

² Predlozi za formulaciju zakona izneti su u Nacrtu Građanskog zakonika Republike Srbije, u čl. 2218 Zakona o porodičnim odnosima. Dostupno na: <https://www.mpravde.gov.rs/files/NACRT.pdf>, stranici pristupljeno 10.4.2018.

stvu, stepen religioznosti), individualno psiholoških obeležja (stav prema telesnom kažnjavanju, opšti nivo distresa i iskustva iz detinjstva u telesnom kažnjavanju) i iskustava roditelja u koroditeljstvu (koroditeljska solidarnost, koroditeljska podrška, deljeno koroditeljstvo, podrivanje) mogu da se objasne razlike među roditeljima u pogledu korišćenja telesnog kažnjavanja u vaspitanju dece predškolskog uzrasta.

Metod

Uzorak

Ispitivanje je sprovedeno na uzorku od 293 ispitanika, i to 223 iz Beograda (76%), 29 iz Novog Sada (10%) i 41 sa teritorije opštine Alibunar (14%). Celokupan uzorak je činilo 177 žena (60,4%) i 116 muškaraca (39,6%), uzrasta od 26 do 60 godina ($M=37,91$; $Mdn=38,00$; $SD=5,49$). Uzorak je bio selektivan i prigodan, kako su istraživači imali mogućnost pristupa u devet predškolskih ustanova (šest iz Beograda, jednu iz Novog Sada i dve sa teritorije opštine Alibunar). Takođe, u istraživanju su učestvovali samo roditelji dece predškolskog uzrasta. Prikazani rezultati reflektuju podatke o ponašanju i stavovima 293 roditelja koji su želeli da sarađuju u ovom istraživanju. Muškarci i žene su nezavisno uključivani u uzorak, a ne kao bračni parovi.

Instrumenti

Upitnik korišćen u našem istraživanju sadržao je pitanja u vezi sa socio-demografskim podacima, individualno psihološkim činiocima, pitanje o korišćenju telesnog kažnjavanja u vaspitanju sopstvenog deteta predškolskog uzrasta, kao i tri zasebna upitnika: Upitnik za ispitivanje stava prema telesnom kažnjavanju, Uverenja o telesnom kažnjavanju i Upitnik o koroditeljstvu.

Deo upitnika koji se ticao sociodemografskih podataka (pol, nivo obrazovanja, broj dece, religioznost, bračni status, pol deteta, socioekonomski status) i individualno psiholoških činilaca (opšti nivo distresa i iskustva roditelja u telesnom kažnjavanju tokom sopstvenog detinjstva) bio je sačinjen od strane autora za potrebe ovog istraživanja. Određeni činoci su ispitani subjektivnim procenama ispitanika, koji su zaokruživali jednu od ponuđenih opcija. Tako su

za ispitivanje religioznosti ponuđene kategorije: „religiozna osoba”, „duhovna osoba”, „ateista”; za ispitivanje socioekonomskog statusa ponuđene su kategorije: „bolja situacija nego kod većine drugih porodica”, „ista situacija kao kod većine drugih porodica”, „gora situacija nego kod većine drugih porodica”; za ispitivanje opšteg nivoa distresa ponuđene su kategorije: „više briga i problema od drugih ljudi”, „isto briga i problema kao drugi ljudi”, „manje briga i problema od drugih ljudi”. Stepen zastupljenosti telesnog kažnjavanja tokom sopstvenog detinjstva ispitivan je tako što su roditelji izveštavali o tome koliko su oni bili kažnjavani od strane svojih roditelja, kroz odabir jedne od opcija: „nikad”, „nekoliko puta godišnje”, „nekoliko puta mesečno”, „nekoliko puta nedeljno”, „skoro svaki dan”.

Korišćenje telesnog kažnjavanja u vaspitanju sopstvene dece ispitano je pitanjem *Koliko koristite telesno kažnjavanje u vaspitavanju svog deteta*, pri čemu je ispitanicima ponuđeno pet odgovora: „ne koristim nikad”, „nekoliko puta godišnje”, „nekoliko puta mesečno”, „nekoliko puta nedeljno”, „skoro svaki dan”. Roditeljima je rečeno da odaberu jedan odgovor koji najbolje opisuje njihovo uobičajeno ponašanje u pogledu telesnog kažnjavanja sopstvenog predškolskog deteta.

Upitnik za ispitivanje stava prema telesnom kažnjavanju je prevedena i prilagođena verzija Holdenovog upitnika *Attitude toward spanking (ATS)* (Holden, 2001), pri čemu je pojam *spanking* zamenjen sintagmom *telesno kažnjavanje*, jer se naše istraživanje odnosilo na generalnu primenu telesne kazne, a ne samo na „pljeskanje” deteta rukom po zadnjici (engl. *spanking*). Od roditelja je traženo da na petostepenoj skali (od 1 – „uopšte se ne slažem” do 5 – „sasvim se slažem”) odgovore u kojoj meri se slažu sa svakom od deset ponuđenih tvrdnji (primer tvrdnje: *Verujem da roditelj ima pravo da fizički kazni svoje dete kada smatra da je to neophodno*). Neke tvrdnje su formulisane u negativnom obliku, kako bi se obezbedila bolja kontrola odgovaranja na ponuđen skup tvrdnji. Ukupni skor na upitniku može imati opseg od 10 do 50. Viši skorovi upućuju na pozitivniji stav prema telesnom kažnjavanju. Interna konzistentnost ukupnog rezultata na ovom upitniku bila je zadovoljavajuća na našem uzorku (Kronbahova $\alpha=0,89$).

Uverenja roditelja o telesnom kažnjavanju dece (engl. *Parents' beliefs about corporal punishment of children*), predstavlja prevedenu i adaptiranu verziju jednog albanskog upitnika (Karaj, 2009). Upitnik se sastoji od 27 tvrdnji koje se odnose na različita uverenja u vezi sa telesnim kažnjavanjem. Step

slaganja sa svakom pojedinačnom tvrdnjom meren je petostepenom skalom Likertovog tipa, tako da 1 označava „uopšte se ne slažem“, dok 5 označava „sasvim se slažem“ (primer tvrdnje: *Roditelj ima pravo da udari svoje dete, ali učitelji ne smeju*). Ovaj upitnik je imao za cilj da nam ukaže na određena uverenja koja vladaju među roditeljima, koja su važna za dobijanje celovitije slike o telesnom kažnjavanju, a nisu bila obuhvaćena Upitnikom za ispitivanje stava prema telesnom kažnjavanju.

Upitnik o koroditeljstvu predstavlja prevedenu verziju upitnika *Coparenting Questionnaire* (Burney, 2007). Sastoji se od četiri supskale, konstruisane tako da registruju četiri dimenzije koroditeljstva. Koroditeljska solidarnost je ispitivana sa 15 stavki (primer tvrdnje: *Roditeljstvo je zbližilo mene i mog partnera*), koroditeljska podrška sa 19 stavki (primer tvrdnje: *Moj partner mi govori da radim dobar posao kao roditelj*), deljeno koroditeljstvo sa 17 stavki (primer tvrdnje: *Moj partner i ja ravnomerno delimo odgovornosti*), a podrivajuće koroditeljstvo sa 17 stavki (primer tvrdnje: *Moj partner govori loše stvari o meni pred našim detetom*). Roditelji su stepen slaganja sa tvrdnjama iskazivali na petostepenoj skali (od 1 – „uopšte se ne slažem“ do 5 – „sasvim se slažem“). Određene tvrdnje su imale negativnu formulaciju, radi obezbeđivanja bolje kontrole davanja odgovora. Na svakoj supskali se zasebno računao ukupni skor, a mogući opseg je iznosio: koroditeljska solidarnost: 15–75; koroditeljska podrška: 19–95; deljeno koroditeljstvo: 17–85; podrivajuće koroditeljstvo: 17–85. Interna konzistentnost ukupnog rezultata za sve supskale na našem uzorku bila je zadovoljavajuća: solidarnost ($\alpha = 0,81$), podrška ($\alpha=0,9$), podrivanje ($\alpha=0,89$) i deljenje ($\alpha=0,84$).

Postupak

Prikupljanje podataka je trajalo od marta do maja 2016. godine. Prvobitno je bilo planirano da se istraživanje sprovede u okviru šest vrtića na teritoriji grada Beograda, međutim kako odziv nije bio zadovoljavajući, odlučeno je da se u ispitivanje uključe i jedan vrtić iz Novog Sada, kao i dva vrtića sa teritorije opštine Alibunar. Nakon što je od nadležnih službi dobijeno odobrenje za ulazak u predškolske ustanove, sa vaspitačicama je održan sastanak, radi predočavanja cilja istraživanja, davanja instrukcija u vezi sa procedurom deljenja upitnika i informacijama koje treba dati roditeljima. Roditeljima je i u samom upitniku pisanim putem bilo objašnjeno da će rezultati istraživanja biti korišćeni isključivo u istraživačke svrhe, kao i da je njihova anonimnost zagarantovana.

tovana. Takođe, zamoljeni su da upitnike popunjavaju kod kuće, samostalno, bez konsultacija sa partnerom. Popunjene upitnike su stavljali u kovertu (koja im je bila data zajedno sa upitnicima), zatim bi je zalepili i u tom obliku vraćali vaspitačicama. Vaspitačicama je dato ukupno 940 upitnika (Beograd: 800, Alibunar: 105, Novi Sad: 35), od čega je na kraju procesa prikupljanja podataka 65 upitnika bilo vraćeno kao višak. Odnosno, od 875 upitnika koji su bili podeljeni roditeljima, 67 je vraćeno nepopunjeno, a 435 nije bilo vraćeno uopšte. Od prispelih popunjenih 316 upitnika, 23 je izostavljeno iz daljih analiza jer im je nedostajao neki od podataka. Tokom prikupljanja podataka, istraživači su često od vaspitačica dobijali informacije da se roditelji žale na dužinu upitnika i da su slabo motivisani da učestvuju u ispitivanju, o čemu takođe svedoči i visoka stopa odbijanja (57%). Detaljnije razmatranje slabijeg odziva prikazano je u odeljku posvećenom razmatranju dobijenih rezultata.

Obrada podataka

Deskriptivne statističke tehnike su korišćene za analizu i opis uzorka, kao i za prikaz zastupljenosti različitih uverenja o telesnom kažnjavanju. Premda su izvorno prikupljeni podaci o tačnom broju dece, ova varijabla je za statističke analize kategorisana u tri kategorije („jedno dete“, „dvoje dece“, „troje i više dece“) jer je veoma mali broj roditelja (3%) imao više od troje dece. Kako je preko 90% roditelja bilo u braku ili vanbračnoj zajednici, tj. uzorak nije bio ravnomerno raspoređen, odlučeno je da se povezanost bračnog statusa sa primenom telesne kazne ne analizira. Kao što je već pojašnjeno u opisu instrumenata, bilo je planirano da se učestalost korišćenja telesnog kažnjavanja iskaže na petostepenoj skali ordinalnog tipa. Međutim, mali broj roditelja izvestio je o frekventnijoj primeni telesne kazne (12,3% nekoliko puta mesečno, 1,4% nekoliko puta nedeljno, a 0,7% skoro svaki dan), te je za dalje statističke analize odlučeno da se roditelji u pogledu primene telesnog kažnjavanja razvrstaju u dve kategorije („koristi telesno kažnjavanje“ i „ne koristi telesno kažnjavanje“). U skladu sa tim, za ispitivanje udela socio-demografskih, individualno-psiholoških faktora i dimenzija koroditeljstva u predviđanju korišćenja telesnog kažnjavanja upotrebljena je binarna logistička regresija. Za ispitivanje povezanosti dimenzija koroditeljstva i korišćenja telesnog kažnjavanja, korišćen je pointbiserijski koeficijent korelacije. Podaci su obrađeni korišćenjem paketa SPSS, verzija 21.

Prikaz rezultata

Karakteristike uzorka

Utvrđeno je da više od polovine (57%) ispitanih roditelja ima dvoje dece, a 52% roditelja smatra sebe religioznom osobom. Većina ispitanih roditelja (56%) je od strane svojih roditelja bila kažnjavana nekoliko puta godišnje. Više od dve trećine roditelja smatra da je materijalno stanje njihovih porodica jednako kao i kod većine drugih (72%), kao i da se, po pitanju ličnih briga i problema, ne razlikuju od drugih pojedinaca (69%).

Naš uzorak roditelja predstavlja relativno dobar reprezent cele populacije Srbije kada je u pitanju broj dece u domaćinstvu (uzorak: jedno dete-28%, dvoje dece-57%, troje i više dece-16%; država: jedno dete-32,7%, dvoje dece-50,6%, troje i više dece-16,7%), ali ne i kada je u pitanju stepen obrazovanosti roditelja. Naime, u našem uzorku bilo je 3,7 puta više pojedinaca koji su više, visoko ili postdiplomski obrazovani (uzorak: 59%; država: 16%) i 11,5 puta manje osoba sa navršenom ili nenavršenom osnovnom školom (uzorak: 3%; država: 34,5%). Prilikom popisa stanovništva merena je veroispovest, a u našem istraživanju religioznost, te poređenja po pitanju ovog činioca nisu bila moguća. Treba još napomenuti da je uzorak ispitan u ovom istraživanju bio ograničenog raspona uzrasta, dok se rezultati za nacionalno reprezentativni uzorak odnose na sve uzraste³.

Deskriptivna statistika u odnosu na korišćene upitnike

Ispitivanjem stava prema telesnom kažnjavanju, stiče se utisak da je stav roditelja prema ovoj metodi disciplinovanja relativno negativan (Min=10, Max=46, M=22,31, SD=8,61). Takođe, roditelji izveštavaju o generalno visokim nivoima solidarnosti (Min=29, Max= 75; M=63,47, SD=7,99), podrške (Min=36, Max=95, M=80,2, SD=10,19) i deljenja (Min=41, Max=85, M=70,52, SD=9,67) u svojim koroditeljskim iskustvima, kao i o niskim nivoima podrivanja (Min=17, Max=61, M=27,15, SD=9,22).

³ Svi podaci u vezi sa populacijom na nivou cele države preuzeti su iz Statističkog godišnjaka Republike Srbije i reprezentuju stanje iz 2011. godine, kad je rađen poslednji popis stanovništva (Republički zavod za statistiku, 2016). Dostupno na: http://webbrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/02/29/16/CEO_StatistickiGodisnjakRS_2016.pdf, stranici pristupljeno 13.3.2018.

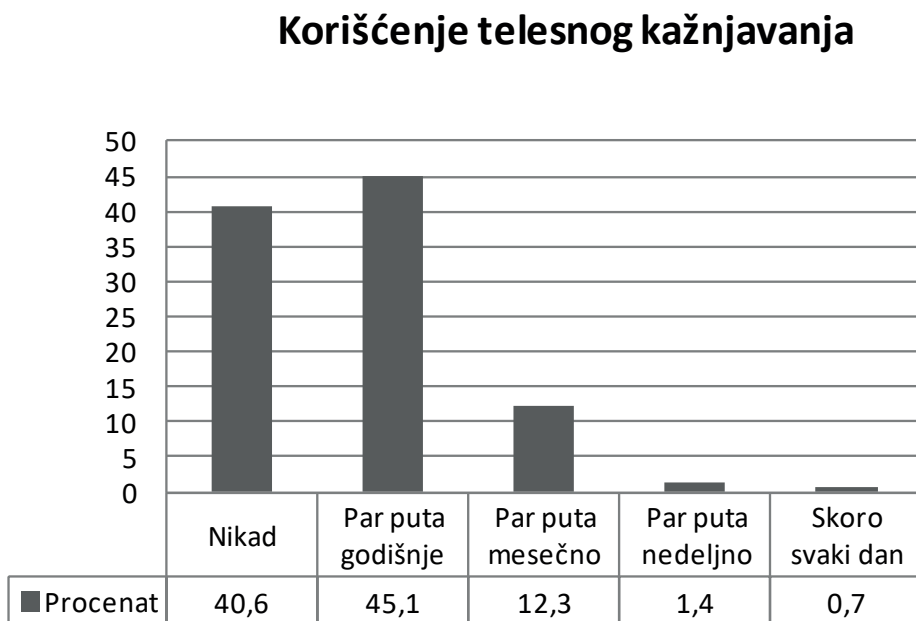
Uverenja roditelja o telesnom kažnjavanju dece

Kada se roditelji eksplicitno pitaju o disciplinatorsnoj vrednosti telesnog kažnjavanja, 78% roditelja smatra da ono nije adekvatan metod, da je prihvatljivo samo u izuzetnim slučajevima (45%), i to u situacijama kada nijedno drugo vaspitno sredstvo ne deluje (35%). Štetnosti ove metode svesno je 71% roditelja, ali istovremeno 53% roditelja smatra da se detetu ne može naškoditi ako se s vremena na vreme udari. Nešto više od polovine roditelja (53%) smatra da je prihvatljivo da se dete udari blago. Roditelji su generalno složni oko toga da učitelj ne sme da udari đaka (82%), ali su nesigurni kada je reč o zabrani telesnog kažnjavanja. Naime, 46% roditelja smatra da ovakva zabrana treba da bude doneta, 30% roditelja je protiv, a 25% je neodlučno.

Korišćenje telesnog kažnjavanja

Rezultati pokazuju da je 59% roditelja izvestilo o korišćenju telesne kazne, što čini skoro dve trećine uzorka. Precizniji podaci su prikazani na Grafikonu 1.

Grafikon 1: Korišćenje telesnog kažnjavanja u vaspitanju sopstvenog deteta



Uticaj sociodemografskih, individualno psiholoških činilaca i iskustava roditelja u koroditeljstvu na primenu telesnog kažnjavanja

Logistički regresioni model (Tabela 1) se pokazao kao statistički značajan ($\chi^2(17)=117,83$; $p<0,001$, Nagelkerke $R^2=0,447$). Model ispravno klasifikuje 79,9% slučajeva (PAC=79,9). Povećanje stepena u kome su roditelji bili kažnjavani tokom sopstvenog detinjstva uvećava šanse da će i oni koristiti telesno kažnjavanje u vaspitanju svoje dece. Roditelji koji imaju troje i više dece imaju 4,85 puta veće šanse da telesno kažnjavaju svoju decu u odnosu na roditelje sa jednim detetom. Povećanje stava prema telesnom kažnjavanju za jednu standardnu devijaciju 3,14 puta povećava šanse da će osoba koristiti telesno kažnjavanje u vaspitanju svoje dece.

Tabela 1: Skup svih prediktora i njihova značajnost u predviđanju korišćenja telesnog kažnjavanja

Prediktor	B	S. E.	Voldov statistik	df	p	Količnik šansi	95% interval poverenja za količnik šansi	
							DG	GG
Pol roditelja	.23	.35	.45	1	.501	1.26	.64	2.49
Uzrast roditelja	-.06	.03	3.70	1	.054	.94	.88	1.00
Bračno stanje	-.58	.81	.53	1	.468	.56	.12	2.70
Nivo obrazovanja	.34	.26	1.79	1	.181	1.41	.85	2.33
Materijalno stanje	-.39	.39	.97	1	.324	.68	.31	1.47
Religioznost			1.47	2	.479			
Religioznost (religiozna osoba)	-.34	.44	.61	1	.435	.71	.30	1.68
Religioznost (duhovna osoba)	-.55	.45	1.47	1	.225	.58	.24	1.40
Opšti nivo distresa	.48	.35	1.91	1	.167	1.61	.82	3.18
Pol deteta	.23	.30	.58	1	.445	1.26	.69	2.29
Iskustva u telesnom kažnjavanju tokom sopstvenog detinjstva	.72	.19	13.08	1	.000	2.05	1.39	3.02
Broj dece			8.37	2	.015			
Broj dece (dvoje dece)	.26	.35	.57	1	.451	1.30	.66	2.57
Broj dece (troje i više dece)	1.58	.56	8.06	1	.005	4.85	1.63	14.41
Stav prema telesnom kažnjavanju (Z skor)	1.14	.19	36.33	1	.000	3.14	2.16	4.55
Koroditeljska iskustva-solidarnost (Z skor)	.49	.29	2.80	1	.094	1.64	.92	2.92
Koroditeljska iskustva-podrška (Z skor)	-.31	.29	1.18	1	.277	.73	.42	1.29
Koroditeljska iskustva-podriivanje (Z skor)	-.03	.25	.02	1	.897	.97	.60	1.57
Koroditeljska iskustva-deljenje (Z skor)	-.50	.30	2.87	1	.090	.61	.34	1.08
Konstanta	1.08	1.49	0.53	1	.469	2.95		

Međutim, kako bismo preciznije utvrdili kako se različite varijable ponašaju u modelu, odlučeno je da se podaci još jednom analiziraju kroz tri koraka.⁴ U model predviđanja smo prvo uključili samo sociodemografske činioce, i tada je pokazano da je logistički model statistički značajan ($\chi^2(10)=24,36$; $p<0,01$, Nagelkerke $R^2=0,108$). Model ispravno klasifikuje 61,4% slučajeva (PAC=61,4). Kao statistički značajan prediktor izdvaja se uzrast roditelja (Exp (B)=0,94, 95% CI[0,89–0,99]). Odnosno, sa povećanjem godina starosti roditelja smanjuju se šanse korišćenja telesnog kažnjavanja u vaspitanju sopstvene dece. Takođe, kao značajan prediktor se izdvaja i broj dece, odnosno, roditelji koji imaju troje i više dece imaju 5,9 puta veće šanse da telesno kažnjavaju svoju decu (Exp (B)=5,91, 95% CI[2,32–15,04]).

U drugom koraku smo u model predviđanja sociodemografskim činiocima dodali i individualno psihološke činioce. I tada se logistički model pokazao kao značajan ($\chi^2(3)=85,45$; $p<0,001$, Nagelkerke $R^2=0,422$). Model ispravno klasifikuje 76,1% slučajeva (PAC=76,1). Roditelji koji imaju troje i više dece imaju 5,55 puta veće šanse da telesno kažnjavaju svoju decu u odnosu na roditelje sa jednim detetom (Exp (B)=5,55, 95% CI[1,88–16,40]). Sa povećanjem stepena u kome su roditelji bili telesno kažnjavani tokom sopstvenog detinjstva povećavaju se i šanse korišćenja telesnog kažnjavanja u vaspitanju svoje dece (Exp (B)=2,02, 95% CI[1,38–2,93]). Takođe, promena stava prema telesnom kažnjavanju (u smislu povoljnijeg stava) za jednu standardnu devijaciju povećava šanse korišćenja telesnog kažnjavanja u vaspitanju sopstvene dece za 3,26 puta (Exp (B)=3,26, 95% CI[2,27–4,67]).

U trećem koraku, u model predviđanja uneti su i činioci koroditeljstva, i tada logistički model više ne biva statistički značajan ($\chi^2(4)=8,1$; $p=0,088$, Nagelkerke $R^2=0,447$). Drugim rečima, činioci koroditeljstva ne dodaju nove informacije koje su korisne u predviđanju koje je već ostvareno prethodnim uvođenjem socio-demografskih i individualno psiholoških obeležja roditelja u model. Model ispravno klasifikuje 79,9% slučajeva (PAC=79,9).

Analizom povezanosti dimenzija koroditeljstva sa korišćenjem fizičkog kažnjavanja utvrđeno je da su dimenzije koroditeljstva, i pored toga što u kontekstu socio-demografskih i individualno psiholoških činilaca ne poboljšavaju predviđanje korišćenja telesne kazne, statistički značajno povezane sa primenom telesnog kažnjavanja, i to tri negativno (koroditeljska solidarnost: $r=-.121$; $p=0,039$; koroditeljska podrška: $r=-.169$; $p=0,004$; koroditeljsko

⁴ Tabele sa detaljnim podacima mogu se dobiti od autora na zahtev.

deljenje: $r=-.223$; $p<0,001$) i jedna pozitivno (koroditeljsko podrivanje: $r=.172$; $p=0,003$).

Razmatranje rezultata

Ovim istraživanjem želeli smo da utvrdimo koliko je primena telesnog kažnjavanja dece zastupljena u našoj sredini, kakva uverenja vezana za ovu temu vladaju među roditeljima, kao i da li se, i u kojoj meri, na osnovu sociodemografskih, individualno psiholoških obeležja roditelja, kao i kvaliteta koroditeljstva može predvideti korišćenje telesnog kažnjavanja u vaspitavanju sopstvene dece predškolskog uzrasta. Kako su prethodna istraživanja davala kontradiktorne podatke i nisu bila dovoljno obuhvatna, smatramo da rezultati koje smo prikazali u ovom radu mogu doprineti boljem razumevanju ove kompleksne pojave, kao i prepoznavanju činilaca koji doprinose korišćenju telesnog kažnjavanja.

Ispitivanjem uverenja roditelja o ovoj temi dobili smo interesantne rezultate. Naime, roditelji su svesni štetnosti primene telesnog kažnjavanja, ali istovremeno smatraju da se detetu ne može naškoditi ukoliko se, s vremena na vreme, „udari blago“, kao i da je ovaj metod prihvatljiv u izuzetnim slučajevima, kada ne uspeju druge mere. Složni su oko toga da učitelji nemaju pravo da primenjuju telesnu kaznu u svojoj praksi, ali istovremeno smatraju da je korišćenje telesnog kažnjavanja u kućnim uslovima njihovo pravo koje im ne sme biti oduzeto od strane nadležnih službi (samo 46% roditelja smatra da korišćenje telesnog kažnjavanja treba da bude zabranjeno).

Pored eksplicitno iznetih stavova o štetnosti telesnog kažnjavanja, značajan broj roditelja, tačnije 59%, izjavljuje da koristi ovaj metod disciplinovanja. Iako većina njih (45%) to čini retko, na godišnjem nivou, svakako je važno ne zanemariti onih 14% roditelja koji to čine na mesečnom, nedeljnom ili svakodnevnom nivou, čija deca toliko trpe. Rezultati našeg istraživanja su konzistentni sa rezultatima studije koju je sproveo UNICEF u našoj zemlji, gde je pokazano da 55% roditelja koristi telesnu kaznu (UNICEF, 2010). Sa druge strane, u pomenutom UNICEF-ovom istraživanju roditelji su bili ispitivani o primeni telesne kazne u prethodnih mesec dana, dok je našim ispitanicima bio dat širi vremenski okvir (korišćenje telesnog kažnjavanja od rođenja deteta do trenutka popunjavanja upitnika). Na ovaj način istraživanjem su

obuhvaćeni i roditelji koji primenjuju telesnu kaznu ređe od mesečnog nivoa. Na sličan način je sprovedeno istraživanje u sklopu BECAN studije, gde je dobijeno da su najčešći oblici fizičkog nasilja upravo oni koji se kategorišu kao fizičko kažnjavanje (šamar, udarac po zadnjici i čupanje za kosu).⁵ Međutim, kako je BECAN studija ispitivala decu starijeg uzrasta, rezultati o učestalosti primene nisu u potpunosti uporedivi sa rezultatima našeg ispitivanja.

Našim istraživanjem dobijene su važne informacije koje se tiču predviđanja primene telesnog kažnjavanja. Naime, iako nisu svi prediktori podjednako značajni, pokazano je da se u tom smislu naročito izdvajaju stav prema telesnom kažnjavanju i iskustva roditelja u telesnom kažnjavanju tokom sopstvenog detinjstva, kao i broj dece u porodici. Uzrast roditelja jeste značajan prediktor, ali samo kada se posmatra u kontekstu ostalih sociodemografskih činilaca.

Iako su roditelji eksplicitno saglasni sa uverenjem da telesno kažnjavanje nije neophodno u dečijem vaspitanju, pokazalo se da upotreba objektivnije metode, kao što je skala za procenu stava prema telesnom kažnjavanju jeste dobar prediktor primene telesne kazne, što je u saglasnosti sa prethodnim istraživanjima (Ateah, Durrant, 2005; Taylor i dr., 2011; Chavis i dr., 2013; Holden i dr., 2014). Pojedini autori (Taylor i dr., 2011) smatraju da na stavove roditelja najviše utiču percipirane socijalne norme, odnosno, odobravanje telesne kazne od strane porodice, prijatelja i društva. Ova diskrepancija između eksplicitnih stavova roditelja i njihovog ponašanja je svakako tema za dalja ispitivanja i otkrivanje načina menjanja njihovih postupaka.

Roditelji koji su bili kažnjavani tokom sopstvenog detinjstva imaju veće šanse da i sami koriste ovu metodu, što je u skladu sa prethodnim istraživanjima (Smojver-Ažić, Jakovčić, 2006; Roetzel, 2008; Cox, 2013). Stoga se stiče utisak da ispitanici iz našeg uzorka ponavljaju interakcije koje su usvojili od sopstvenih roditelja, što se može objasniti principima socijalnog učenja i govori o prisustvu transgeneracijskog prenosa datog obrasca ponašanja. Ako se ovaj trend nastavi, može se pretpostaviti da će današnja deca koja su izložena ovoj metodi disciplinovanja jednog dana koristiti isti model ponašanja sa sopstvenom decom u većoj meri nego deca koja nisu izložena ovom načinu disciplinovanja.

Pokazalo se da roditelji sa troje i više dece imaju veće šanse za kažnjavanje svoje dece, u odnosu na roditelje sa jednim ili dvoje dece, što je u saglasnosti sa prethodnim istraživanjima (Xu, Tung, Dunaway, 2000). Moguće obja-

⁵ BECAN Epidemiološka studija o zlostavljanju i zanemarivanju dece (ZZD) u Republici Srbiji, Dostupno na: <http://becan.eu/node/29#Deliverables>, stranici pristupljeno: 25.6.2018.

šnjenje ovakve pojave dala je Pilar Matud (Pilar Matud, 2004) tvrdeći da su roditelji sa više dece pod većim stresom.

Određeni prediktori se nisu pokazali dovoljno značajnima u našoj studiji, ali ćemo svakako pokušati da rastumačimo okolnosti njihove (ne)značajnosti, kao i doprinos primeni telesne kazne. Naime, iako je u mnogobrojnim istraživanjima pokazano da pol roditelja (na primer, Kim i dr., 2014), i pol deteta (na primer, Khoury-Kassabri, Attar-Schwartz, Zur, 2014) imaju značajnu ulogu u korišćenju telesnog kažnjavanja, to nije potvrđeno u našem istraživanju. Sa druge strane, studija UNICEF-a takođe izdvaja podatak da u Srbiji ne postoje razlike u kažnjavanju devojčica i dečaka (UNICEF, 2010). Nepostojanje razlika između polova u primeni telesnog kažnjavanja bi se moglo tumačiti na dva načina. Prva mogućnost bi bila da kod nas ne postoji diferencijacija muškaraca i žena po rodnim i polnim ulogama, odnosno u tretmanu dece muškog ili ženskog pola. Kako je većina naših ispitanika bila iz urbane sredine, moguće je da zaista ovakav stav i podelu po rodnim ulogama ne dele stanovnici gradova. Sa druge strane, postoji i mogućnost da je telesno kažnjavanje duboko utkano u našu kulturu i tradiciju i da je opšteprihvaćeno, te stoga pol nema važnu ulogu u predviđanju primene telesne kazne.

Uzrast roditelja se pokazao značajnim kada su u obzir uzeti samo sociodemografski činioci, te je ovakav rezultat, posmatran na ovaj način, konzistentan sa rezultatima prethodnih studija (Kimura, Yamazaki, 2015; Woodward, Ferguson, 2002), gde je pokazano da mlađi roditelji više kažnjavaju svoju decu. Iako u literaturi nismo našli odgovarajuća objašnjenja za ovu pojavu, možemo pretpostaviti da mlađi roditelji imaju manje iskustva sa decom, te im nedostaju druge metode vaspitanja. Takođe, iako nije pokazano da percipirana materijalna sigurnost predviđa korišćenje telesne kazne, objektivni materijalni prihodi su verovatno nešto niži kod mlađih osoba, te kombinacija ova dva faktora možda na neki način doprinosi primeni telesnog kažnjavanja.

Rezultati našeg istraživanja nisu konzistentni sa prethodnim istraživanjima na temu povezanosti telesnog kažnjavanja sa materijalnim stanjem (UNICEF, 2010; Taylor, Hamvas, 2011), religioznošću (Grogan-Kaylor, Otis, 2007; Cox, 2013; Taylor i dr., 2013), niti sa opštim nivoom distresa. Naime, u našem istraživanju, roditelji su subjektivno procenjivali svoj položaj na ponuđenim kategorijama datih faktora, dok su prethodna istraživanja uglavnom imala objektivne mere, odnosno skale za procenu pomenutih činilaca. Na primer, na višestepenim skalama, roditelji su se izjašnjavali o slaganju sa određenim reli-

gijskim tvrdnjama (Xu, Tung, Dunaway, 2000), drugi istraživači su uzimali kao ispitanike osobe sa objektivnim pokazateljima narušenog mentalnog zdravlja (na primer, psihijatrijska dokumentacija) (Kimura, Yamazaki, 2015) i realnim mesečnim/godišnjim prihodima porodice (UNICEF, 2010). Takođe, u drugim studijama, roditelji su samostalno izjavljivali da više koriste telesnu kaznu kada su pod uticajem stresa (Ateah, Durrant, 2005), a kako su naši roditelji popunjavali upitnike van stresnih okolnosti, moguće je da su se njihove subjektivne procene opšteg nivoa distresa odnosile na aktuelni momenat, a ne na trenutak kada kažnjavaju dete, te rezultati nisu uporedivi. Takođe, u slučajevima materijalnog stanja i opšteg nivoa distresa, većina ispitanika je birala opciju „jednako kao i kod drugih ljudi/porodica“, što je činilo raspodelu neravnomernom, te i same rezultate manje validnim.

Rezultati našeg istraživanja nisu u saglasnosti sa prethodnim kada je reč o povezanosti nivoa obrazovanja sa korišćenjem telesne kazne (Gracia, Herrero, 2008; Runyan i dr., 2010; UNICEF, 2010). Naši ispitanici su bili generalno visoko obrazovani, što je uzorak činilo manje reprezentativnim, te je moguće da se dobijeni rezultati odnose upravo na obrazovanije osobe. Sa druge strane, moguće je i da je telesno kažnjavanje generalno visoko prihvaćeno u našoj zemlji, te ne zavisi od nivoa obrazovanja osobe.

Koroditeljska iskustva jesu povezana sa primenom telesne kazne, ali u kontekstu ostalih prediktora ne daju statistički značajan specifični doprinos predviđanju korišćenja telesnog kažnjavanja, te ovaj podatak ne potvrđuje rezultate prethodnih studija (Woodward, Fergusson, 2002; Burney, 2007; Kim i dr., 2014). Međutim, kako su prethodna istraživanja uglavnom ispitivala konflikte u bračnim odnosima ili stepen slaganja roditeljskih parova, a ne sve četiri dimenzije koroditeljstva, rezultati nisu u potpunosti uporedivi.

Kako je naše istraživanje ograničeno brojem roditelja koji su uzeli učešće u ispitivanju, kao i uzrastom dece, svaka generalizacija bi bila neopravdana, a veći, probabilistički i, otuda, reprezentativniji uzorak svakako bi dao potpuniju i širu sliku o telesnom kažnjavanju dece u našoj zemlji. Ograničenje u pogledu uzorka imalo je kao nepovoljnu posledicu i to da su roditelji obuhvaćeni našim istraživanjem iz urbanih sredina, kao i da njihova deca pohađaju predškolske ustanove, te je uzorak ostao uskraćen za stavove i ponašanja osoba koje dolaze iz ruralnih sredina, odnosno, onih čija deca nisu uključena u vrtić. Određeni činoci, poput korišćenja telesne kazne, materijalne situacije, religioznosti i prisustva stresa ispitivani su sa po jednim pitanjem i putem samoiskaza

roditelja, te bi u narednim istraživanjima trebalo primeniti skale veće osetljivosti i sadržajne valjanosti (na primer, set pitanja u vezi sa primenom telesnog kažnjavanja poput Rajter, 2013 ili Nikolaidis i dr., 2018), kako bi dobijeni rezultati davali što precizniju i objektivniju sliku primene telesne kazne.

Određeni broj roditelja je odbio učešće u istraživanju usled dužine samog upitnika, dok neki roditelji nisu bili voljni da govore o svojim stavovima i ponašanjima, te se stiče utisak da je tema primene telesne kazne donekle provokativna i da određeni deo roditelja upliv stručnjaka doživljava kao zadiranje u porodičnu intimu i vaspitanje. Sa druge strane, postavlja se pitanje da li je sam metod zadanja upitnika uticao na odziv roditelja, te bi iz pomenutih razloga, naredna istraživanja trebalo da razmotre drugačije načine prikupljanja podataka, kao i da daju priliku roditeljima da razgovaraju sa ispitivačima i razreše eventualne dileme koje imaju u vezi sa istraživanjem. Takođe, buduća istraživanja bi trebalo da uzmu u obzir i roditelje dece mlađeg ili starijeg uzrasta, da istraže korišćenje drugih metoda vaspitanja, kao i da primene kvalitativni pristup ispitivanju ove teme, što bi dodatno upotpunilo sliku o telesnom kažnjavanju.

Zaključak

Mali broj roditelja koji je voljan da govori o temi telesnog kažnjavanja, stavovi koji su u suprotnosti sa ponašanjima i podatak da skoro dve trećine roditelja koristi telesno kažnjavanje ukazuju na značajan problem u našem društvu koji vapi za delovanjem stručnjaka. Kako se pokazalo da su pod posebnim rizikom mlađi roditelji, oni sa pozitivnijim stavom prema korišćenju ove metode, oni koji su i sami iskusili telesno kažnjavanje tokom sopstvenog detinjstva, porodice sa troje i više dece, kao i da mišljenja o neophodnosti zabrane značajno variraju, neophodno je delovati na više nivoa – kako na individualnom, tako i na porodičnom, ali i društvenom nivou. Neophodno je prevenirati dalje širenje primene ove metode, kroz dugotrajne kampanje i edukativne programe, informisati roditelje o ponašanjima očekivanim za mlađi uzrast, promovisati alternativne metode kažnjavanja, govoriti o dalekosežnim štetnim posledicama, putem javnih istupa stručnjaka i nadležnih službi uz ohrabrivanje roditelja da traže savete. Ukoliko se ovoj problematici ne pristupi dovoljno ozbiljno, trend primene telesne kazne imaće tendenciju da se dalje nastavi, a naša deca će još dugo trpeti neprijatnosti.

Literatura

Akmatov, M. K. (2011) Child Abuse in 28 Developing and Transitional Countries – Results from the Multiple Indicators Cluster Surveys. *International Journal of Epidemiology*, 1, str. 219-227. DOI: 10.1093/ije/dyq168.

Ateah, C., Durrant, J. (2005) Maternal Use of Physical Punishment in Response to Child Misbehavior: Implications for Child Abuse Prevention. *Child Abuse and Neglect*, 2, str. 169-185. DOI: 10.1016/j.chiabu.2004.10.010.

Burney, R. V. (2007) *Predictors of Coparenting Quality Among First Time Parents During Toddlerhood*. Greensboro: The University of North Carolina.

Chavis, A., Hudnut-Beumler, J., Webb, M., Neely, J., Bickman, L., Dietrich, M., Scholer, S. (2013) A Brief Intervention Affects Parents' Attitudes Toward Using Less Physical Punishment. *Child Abuse & Neglect*, 12, str. 1192-1201. DOI: 10.1097/FCH.0b013e3181d592ef.

Coleman, D., Dodge, K., Keeton Campbell, S. (2010) Where and How to Draw the Line Between Reasonable Corporal Punishment and Abuse. *Law and Contemporary Problems*, 2, str. 107-166.

Cox, S. G. (2013) *Investigating Denial of the Harmful Effects of Corporal Punishment in a Religious Context*. Carbondale: Southern Illinois University.

Davis, N., Davis, M., Freed, G., Clark, S. (2011) Fathers' Depression Related to Positive and Negative Parenting Behaviors with 1-year-old Children. *Pediatrics*, 4, str. 612-618. DOI: 10.1542/peds.2010-1779.

Gershoff, E. T. (2002) Corporal Punishment by Parents and Associated Child Behaviors and Experiences: A Meta-analytic and Theoretical Review. *Psychological Bulletin*, 4, 539-579. DOI: 10.1037//0033-2909.128.4.539.

Gershoff, E. T., Grogan-Kaylor, A., Lansford, J., Chang, L., Zelli, A., Deater-Deckard, K., Dodge, K. (2010) Parent Discipline Practices in an International Sample: Associations with Child Behaviors and Moderation by Perceived Normativeness. *Child Development*, 2, str. 487-502.

Gómez-Ortiz, O., Romera, E. M., Ortega-Ruiz, R. (2015) Parenting Styles and Bullying. The Mediating Role of Parental Psychological Aggression and Physical Punishment. *Child Abuse & Neglect*. DOI: 10.1016/j.chiabu.2015.10.025.

Gracia, E., Herrero, J. (2008) Is it Considered Violence? The Acceptability of Physical Punishment of Children in Europe. *Journal of Marriage and Family*, 1, str. 210-217. DOI: 10.1111/j.1741-3737.2007.00472.x

Grogan-Kaylor, A., Otis, M. (2007) The Predictors of Parental Use of Corporal Punishment. *Family Relations*, 1, str. 80–91. DOI: 10.1111/j.1741-3729.2007.00441.x.

Holden, G. W. (2001) Attitude Toward Spanking (ATS). U: J. Touliatos, B. R. Perlmutter, G. W. Holden (ur.) *Handbook of Family Measurement Techniques*. Thousand Oaks: Sage Publications, str. 209.

Holden, G. W., Brown, A. S., Baldwin, A. S., Croft Caderao, K. (2014) Research Findings Can Change Attitudes about Corporal Punishment. *Child Abuse & Neglect*, 5, str. 902–908. DOI: 10.1016/j.chiabu.2013.10.013.

Karaj, T. (2009) *Parents' Beliefs about Corporal Punishment of Children*. Tirana: Save the Children in Albania.

Khoury-Kassabri, M., Attar-Schwartz, S., Zur, H. (2014) Understanding the Mediating Role of Corporal Punishment in the Association between Maternal Stress, Efficacy, Co-parenting and Children's Adjustment Difficulties among Arab Mothers. *Child Abuse & Neglect*, 6, str. 1073–1082. DOI: 10.1016/j.chiabu.2014.04.009.

Kim, J., Lee, S., Taylor, C., Guterman, N. (2014) Dyadic Profiles of Parental Disciplinary Behavior and Links with Parenting Context. *Child Maltreatment*, 2, str. 1-13. DOI: 10.1177/1077559514532009.

Kimura, M., Yamazaki, Y. (2015) Physical Punishment, Mental Health and Sense of Coherence among Parents of Children with Intellectual Disability in Japan. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 5, str. 455-467. DOI: 10.1111/jar.12198.

Lee, S., Perron, B., Taylor, C., Guterman, N. (2011) Paternal Psychosocial Characteristics and Corporal Punishment of Their 3-year-old Children. *Journal of Interpersonal Violence*, 1, str. 71-87. DOI: 10.1177/0886260510362888.

Mahoney, A., Donnelly, W., Lewis, T., Maynard, C. (2000) Mother and Father Self-reports of Corporal Punishment and Severe Physical Aggression toward Clinic-referred Youth. *Journal of Clinical Child Psychology*, 2, str. 266–281. DOI: 10.1037//0893-3200.17.1.3.

Majkić, V. (2011) Multi/ekosistemski pristup u terapiji i rezilijentnost-prikaz slučaja. *Medical Data Review*, 1, str. 93-100.

McGoldrick, M., Carter, B. (1999) *The Expanded Family Life Cycle*. Boston: Pearson Education Company.

McLeod, G., Fergusson, D., Horwood, L. (2014) Childhood Physical Punishment or Maltreatment and Partnership Outcomes at Age 30. *American Journal of Orthopsychiatry*, 3, str. 307–315. DOI: 10.1037/h0099807.

Milojković, M., Srna, J., Mićović, R. (1997) *Porodična terapija*. Beograd. Centar za brak i porodicu.

Maša Marisavljević, Jelena Srna, Lazar Tenjović *Prediktori korišćenja telesnog kažnjavanja u vaspitanju sopstvene dece predškolskog uzrasta*

Nikolaidis, G., Petroulaki, K., Zarokosta, F., Tsigirigi, A., Hazizaj, A., Cenko, A., Brkic-Smigoc, J., Vajzovic, E., Stancheva, V., Chinceva, S., Ajdukovic, M., Rajter, M., Raleva, M., Trpcevska, Lj., Roth, M., Antal, I., Ispanovic, V., Hanak, N., Olmezoglu-Sofuoglu, Z., Umit-Bal, I., Bianchi, D., Meinck, F., Browne, K. (2018) Lifetime and Past-year Prevalence of Children's Exposure to Violence in 9 Balkan Countries: The BECAN Study. *Child and Adolescent Mental Health*, 1, str. 1-15. DOI: 10.1186/s13034-017-0208-x.

Nuzhat, F., Ali Janjua, S. Nafees, M., Masood, K. (2012) Attitudes and Opinions of Teachers towards Corporal Punishment. *International Journal of Learning & Development*, 5, str. 155-162. DOI: 10.5296/ijld.v2i5.2395.

Pilar Matud, M. (2004) Gender Differences in Stress and Coping Styles. *Personality and Individual Differences*, 7, str. 1401-1415. DOI: 10.1016/j.paid.2004.01.010.

Rajter, M. (2013) *Obiteljski stresori i obilježja obitelji kao prediktori roditeljskog nasilja nad djecom*. Doktorska disertacija. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.

Republički zavod za statistiku, UNICEF (2014) *Istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece u Srbiji 2014 i Istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece u romskim naseljima u Srbiji, 2014*, Glavni nalazi. Beograd: Republički zavod za statistiku, UNICEF.

Roetzel, A. C. (2008) *Physical Punishment across Generations: Factors Associated with Continuity and Change in Subsequent Generations*. Austin: The University of Texas.

Runyan, D., Shankar, V., Hassan, F., Hunter, W., Jain, D., Paula, C., Bangdiwala, S., Ramiro, L., Muñoz, S., Vizcarra, B., Bordin, I. (2010) International Variations in Harsh Child Discipline. *Pediatrics*, 3, str. e701-e711. DOI: 10.1542/peds.2008-2374.

Sanapo, M., Nakamura, Y. (2011) Gender and Physical Punishment: The Filipino Children's Experience. *Child Abuse Review*, 1, str. 39-56. DOI: 10.1002/car.1148.

Sesar, K. (2009) Fizičko zlostavljanje djece: faktori rizika, posljedice, tretman i mogućnosti prevencije. *Pedijatrija danas*, 1, str. 78-87.

Smojver-Ažić, S., Jakovčić, I. (2006) Percepcija prošlih odnosa i privrženost adolescenata i njihovih majki. *Psihologijske teme*, 1, str. 59-80.

Srna, J., Stevanović, J. (2010) Problem telesnog kažnjavanja dece i uloga stručnjaka njegovom rešavanju. *Temida*, 4, str. 5-16. DOI: 10.2298/TEM1004005S.

Straus, M. A., Paschall, M. J. (2009) Corporal Punishment by Mothers and Development of Children's Cognitive Ability: A Longitudinal Study of Two Nationally Representative Age Cohorts. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 5, str. 459-483. DOI: 10.1080/10926770903035168.

Taylor, C., Hamvas, L. (2011) Perceived Instrumentality and Normativeness of Corporal Punishment use among Black Mothers. *Family Relations*, 1, str. 60-72. DOI:10.1111/j.1741-3729.2010.00633.x.

Taylor, C., Hamvas, L., Rice, J., Newman, D., DeJong, W. (2011) Perceived Social Norms, Expectations, and Attitudes toward Corporal Punishment among an Urban Community Sample of Parents. *Journal of Urban Health: Bulletin of the New York Academy of Medicine*, 2, str. 254-269. DOI:10.1007/s11524-011-9548-7.

Taylor, C., Moeller, W., Hamvas, L., Rice, J. (2013) Parents' Professional Sources of Advice Regarding Child Discipline and their Use of Corporal Punishment. *Clinical Pediatrics*, 2, str. 147-155. DOI: 10.1177/0009922812465944.

UNICEF. (2010) *Child Disciplinary Practices at Home: Evidence from a Range of Low-and Middle-Income Countries*, New York: UNICEF.

Woodward, L. J., Fergusson, D. M. (2002) Parent, Child, and Contextual Predictors of Childhood Physical Punishment. *Infant and Child Development*, 3, 213-235. DOI: 10.1002/icd.252.

Xu, X., Tung, Y-Y., Dunaway, R. (2000) Cultural, Human, and Social Capital as Determinants of Corporal Punishment: Toward an Integrated Theoretical Model. *Journal of Interpersonal Violence*, 6, str. 603-630.

Internet izvori:

BECAN Epidemiološka studija o zlostavljanju i zanemarivanju dece (ZZD) u Republici Srbiji, dostupno na: <http://becan.eu/node/29#Deliverables>, stranici pristupljeno: 25.6.2018.

Nacrt Građanskog zakonika Republike Srbije, u čl. 2218. Dostupno na: <https://www.mpravde.gov.rs/files/NACRT.pdf>, stranici pristupljeno 10.4.2018.

Republički zavod za statistiku, dostupno na http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/02/29/16/CEO_StatistickiGodisnjakRS_2016.pdf, stranici pristupljeno 13.3.2018.

MAŠA MARISAVLJEVIĆ*

JELENA SRNA

LAZAR TENJOVIĆ

The Predictors of Parental Use of Corporal Punishment in the Upbringing of Children of Preschool Age

Although Serbia has ratified the United Nations Convention on the Rights of the Child and thus committed itself to a complete ban on the corporal punishment in all settings, including home, very little is known about what kind of parents punish their children, how frequently and what their attitudes on this topic are. The objectives of the study presented in this article were: to determine what beliefs prevail among parents of preschool children in terms of corporal punishment of children, what is the incidence of corporal punishment in the upbringing of children of preschool age, and whether differences between parents regarding the use of corporal punishment in the upbringing of children of preschool age could be explained by the socio-demographic, individually psychological factors and experiences of parents in coparenting. The study included 293 parents of both genders, whose children attended preschools in Belgrade, Novi Sad and municipality of Alibunar. The respondents filled out a questionnaire that included various issues related to socio-demographic and individually psychological factors, a questionnaire on *Attitude towards corporal punishment*, a questionnaire on *Beliefs about corporal punishment*, as well as the questionnaire on *Experiences in coparenting*. The results have shown that parents believe that physical punishment harms a child (71%), that the child can be punished sometimes, or in exceptional cases but only slightly (about 50%). When it comes to the prohibition of corporal punishment, 46% of parents believe that it should be introduced. On the issue of the incidence of corporal punishment, 41% of parents have never applied corporal punishment, while 59% of them have applied corporal punishment: 45% of them on an annual, 12% on a monthly, 1% on a weekly, and 1% on an everyday basis. Parents with three or more children, who have experi-

* Maša Marisavljević, MA of Psychology, psychologist at the Institute for Experimental Phonetics and Speech Pathology. E-mail: masa.marisavljevic@gmail.com.

Dr Jelena Srna is a retired Full Professor of the Faculty of Philosophy, University of Belgrade. E-mail: jsrna@eunet.rs.

Dr Lazar Tenjović is an Assistant Professor at the Faculty of Philosophy, University of Belgrade. E-mail: ltenjovi@f.bg.ac.rs.

enced corporal punishment during their own childhood and those who have a more positive attitude towards corporal punishment are more likely to apply corporal punishment in the upbringing of their children. Younger parents are also more likely to punish children, however when we take into account the socio-demographic factors only. Experiences in coparenting are correlated with, but in the context of other predictors do not provide unique contribution to the prediction of the use of corporal punishment. Further research are needed in order to obtain more precise and broader picture about this subject.

Key words: corporal punishment, beliefs about corporal punishment, attitude towards corporal punishment, the use of corporal punishment, coparenting, predictors of corporal punishment, preschool children, Serbia.